

๕. อุทกศาสตร์ชีวปัญหา ๖๓

พระราชชาติธรรมาถามว่า "พระผู้เป็นเจ้าของนาคเสน นำน้ำอันบุคคลให้ร้อนอยู่ในไฟ ย่อมประพุดที่ซึ่งเสียงดังปี่ ย่อมร้องเสียงดังฉี่ ย่อมร้องมืออย่างมาก; พระผู้เป็นเจ้าของนาคเสน นำน้ำชีวิต น้ำเล่นอะไร จึงร้องหรือหนอ หรือว่าน้ำอันวัตถุอื่นเบียดเบียนแล้วย่อมร้อง?"

พระเถระเจ้าทูลว่า "ขอถวายพระพร น้ำย่อมไม่มีชีวิตเลย สภาพผู้เป็นอยู่หรือสัตว์ย่อมไม่มีในน้ำ; ก็แต่ว่าน้ำย่อมประพุดที่เสียงดังปี่ ประพุดที่เสียงดังฉี่ ย่อมร้องมืออย่างมาก เพราะความที่กำลังแห่งความร้อนพร้อมแต่ไฟเป็นของใหญ่."

ร. "พระผู้เป็นเจ้าของนาคเสน เตียรถียทั้งหลายบางพวก ในโลกนี้คิดแล้วว่าน้ำมีชีวิต ห้ามแล้วซึ่งน้ำเย็น ยังนำให้ร้อนแล้ว บริโภคน้ำซึ่งทำให้เป็นของหลกไปเพราะความดัดแปลง เตียรถียทั้งหลาย เหล่านั้นย่อมติเตียน ย่อมดูหมิ่นพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งหลายว่า 'สมณะศากยบุตรทั้งหลาย ย่อมเบียดเบียนของเป็นอยู่ มีอินทรีย์เป็นอันเดียว' ดังนี้; พระผู้เป็นเจ้าของ จงบรรเทาความติเตียน ความดูหมิ่น ของเตียรถียทั้งหลายเหล่านั้น จงกำจัดสรรเสริญให้ความติเตียน ความดูหมิ่นนั้นของเตียรถียเหล่านั้นให้สิ้นไป."

ถ. "ขอถวายพระพร น้ำย่อมไม่มีชีวิต สภาพผู้เป็นหรือสัตว์ในน้ำย่อมไม่มี; เหนือ น้ำประพุดที่เสียงดังปี่ ประพุดที่เสียงดังฉี่ร้องหลายอย่าง เพราะความที่เรียวแรงแห่งความร้อนพร้อมแต่ไฟเป็นของใหญ่."

ขอถวายพระพร น้ำซึ่งอยู่ในบึง และสระใหญ่ และสระน้อย และเหมือง และลำธาร และชอก และบ่อ และที่ลุ่ม และสระบัว ย่อมหมดไป ย่อมถึงความสิ้นไป เพราะความที่เรียวแรงแห่งลมและแดดเป็นของใหญ่, น้ำในบึงเป็นต้นเหล่านั้น ประพุดที่เสียงดังปี่ ประพุดที่เสียงดังฉี่ ย่อมร้องหลายอย่างด้วยหรือ?"

ร. "หาไม่ พระผู้เป็นเจ้าของ."

ถ. "ขอถวายพระพร ถ้าน้ำเพียงมีชีวิตไซ้ น้ำในที่ทั้งหลายมีบึงเป็นต้นแม้เหล่านั้นพึงร้อง."

ขอถวายพระพร ด้วยเหตุนี้ บรมบพิตรจงทรงทวงว่า 'สภาพผู้เป็นหรือสัตว์ในน้ำย่อมไม่มี, น้ำประพุดที่เสียงดังปี่ ประพุดที่เสียงดังฉี่ย่อมร้องหลายอย่าง เพราะความที่เรียวแรงแห่งความร้อนพร้อมแต่ไฟเป็นของใหญ่' ดังนี้."

ขอถวายพระพร บรมบพิตรจงทรงฟังเหตุนี้แม้อื่นอีก: สภาพผู้เป็นหรือสัตว์ในน้ำย่อมไม่มี, น้ำย่อมร้องเพราะความที่เรียวแรงแห่งความร้อนพร้อมแต่ไฟเป็นของใหญ่. ก็น้ำเดือดพร้อมแล้วด้วย

ข้าวสารทั้งหลาย ตั้งอยู่ในภาชนะเป็นของอันบุคคลปิดไว้แล้ว อันบุคคลยังไม่ตั้งไว้แล้วเหนือเตา, น้ำในภาชนะนั้นย่อมร้อนด้วยหรือ?"

ร. "หาไม่ พระผู้เป็นเจ้าของ น้ำนั้นเป็นของไม่กระเพื่อม สงบเรียบร้อยอยู่."

ถ. "ขอถวายพระพร ก็น้ำนั้นนั้นแหละ ตั้งอยู่ในภาชนะอันบุคคลยังไฟให้โพล่งขึ้นแล้ว ตั้งไว้เหนือเตาแล้ว, น้ำในภาชนะนั้นเป็นของไม่กระเพื่อม สงบเรียบร้อยอยู่หรือ?"

ร. "หาไม่ พระผู้เป็นเจ้าของ น้ำนั้นย่อมกระเพื่อม ย่อมกำเริบชุนมัว เป็นน้ำมีคลื่นเกิดแล้ว ย่อมไปในเบื้องบนและเบื้องต่ำ ยังทิศและทิศต่าง ๆ ย่อมขึ้น ย่อมส่ายไปข้าง ๆ เป็นของมีระเบียบแห่งฟอง."

ถ. "ขอถวายพระพร ก็น้ำตั้งอยู่โดยปกตินั้น ย่อมไม่กระเพื่อมสงบเรียบร้อยอยู่ เพราะเหตุไร, ก็แหละน้ำนั้นไปในไฟแล้ว ย่อมกระเพื่อม ย่อมกำเริบ ย่อมชุนมัว ย่อมเป็นน้ำมีคลื่นเกิดแล้ว ย่อมไปในเบื้องบนและเบื้องต่ำ ยังทิศและทิศต่าง ๆ มีระเบียบแห่งฟองเพราะเหตุไร?"

ร. "น้ำตั้งอยู่โดยปกติ ย่อมไม่กระเพื่อมชิ พระผู้เป็นเจ้าของ ส่วนน้ำไปแล้วในไฟ ย่อมประพতিเสียปีบ ย่อมประพติเสียดังจี๊ด ย่อมร้อนหลายอย่าง เพราะความที่เร็วแรงแห่งความร้อนพร้อมแต่ไฟเป็นของใหญ่?"

ถ. "ขอถวายพระพร ด้วยเหตุนี้ บรมบพิตรจงทรงทวงว่า 'สภาพผู้เป็นอยู่หรือสัตว์ในน้ำย่อมไม่มี, น้ำร้อนเพราะความที่เร็วแรงแห่งความร้อนพร้อมแต่ไฟเป็นของใหญ่.'

ขอถวายพระพร บรมบพิตร จงทรงสดับเหตุยิ่งแม้อื่นอีก: สภาพผู้เป็นอยู่หรือสัตว์ในน้ำย่อมไม่มี น้ำร้อนเพราะความที่เร็วแรงแห่งความร้อนพร้อมแต่ไฟเป็นของใหญ่ น้ำนั้นเป็นของซึ่งอยู่ในหม้อแห่งน้ำอันบุคคลปิดไว้เสียแล้ว มีอยู่ทุก ๆ เรือนหรือ?"

ร. "มีชิ พระผู้เป็นเจ้าของ."

ถ. "ขอถวายพระพร น้ำนั้นกระเพื่อมกำเริบชุนมัว เป็นน้ำมีคลื่นเกิดแล้ว ย่อมไปในเบื้องบนและเบื้องต่ำ ยังทิศและทิศต่าง ๆ ย่อมกระฉอกขึ้น ย่อมส่ายไปข้างซ้ายข้างขวามีระเบียบแห่งฟองด้วยหรือ?"

ร. "หาไม่ พระผู้เป็นเจ้าของ น้ำนั้นเป็นของไม่กระเพื่อม และตั้งอยู่โดยปกติ เป็นของซึ่งอยู่ในหม้อแห่งน้ำ."

ถ. "ขอถวายพระพร ก็บรมบพิตร เคยทรงสดับแล้วหรือว่า 'น้ำในมหาสมุทร ย่อมกระเพื่อม ย่อมกำเริบ ย่อมชุนมัว เป็นน้ำมีคลื่นเกิดแล้ว ย่อมไปในเบื้องบนและเบื้องต่ำ ยังทิศและทิศต่าง ๆ ย่อมกระฉอกขึ้น ย่อมกระฉอกไปข้างซ้ายข้างขวา มีระเบียบแห่งฟองน้ำเทือกขึ้นแล้ว ย่อมพระหารที่ฝั่งน้ำ ย่อมร้อนหลายอย่าง.'

ร. "ค่าน้ำนั้นข้าพเจ้าเคยฟังด้วย เคยเห็นด้วย, น้ำในมหาสมุทรพุ่งขึ้นแล้วในอากาศ ร้อยศอกบ้าง สองร้อยศอกบ้าง."

ถ. "ขอถวายพระพร น้ำอยู่ในหม้อแห่งนี้ น้ำ ย่อมไม่กระเพื่อมย่อมไม่ร้องเพราะเหตุไร, ส่วนน้ำในมหาสมุทรย่อมกระเพื่อม ย่อมร้องเพราะเหตุไร?"

ร. "น้ำในมหาสมุทร ย่อมกระเพื่อม ย่อมร้องเพราะความที่เร็วแรงแหล่งลมเป็นของใหญ่ พระผู้เป็นเจ้าของข้า, น้ำอยู่ในหม้อแห่งนี้ อันตรายทั้งหลายบางเหล่าไม่กระทบแล้ว ย่อมไม่กระเพื่อม ย่อมไม่ร้อง."

ถ. "ขอถวายพระพร น้ำในมหาสมุทร ย่อมกระเพื่อม ย่อมร้องเพราะความที่เร็วแรงแห่งลมเป็นของใหญ่ ฉันทิด, น้ำย่อมร้องเพราะความที่เร็วแรงแห่งความร้อนพร้อมแต่ไฟเป็นของใหญ่ ฉันทันนั้นแล. หุ่นแห่งกลองแห้งแล้ว ชนทั้งหลายย่อมชิงด้วยหนังแห้งแล้วไม่ใช่หรือ?"

ร. "อย่างนั้นซิ พระผู้เป็นเจ้าของข้า."

ถ. "ขอถวายพระพร สภาพผู้เป็นอยู่หรือสัตว์ในกลองมีอยู่หรือ?"

ร. "ไม่มีเลย พระผู้เป็นเจ้าของข้า."

ถ. "ขอถวายพระพร กลองย่อมร้องเพราะเหตุอะไร?"

ร. "กลองย่อมร้องเพราะความเพียรของสตรีบ้าง ของบุรุษบ้าง สมควรแก่กลองนั้นซิ พระผู้เป็นเจ้าของข้า."

ถ. "ขอถวายพระพร กลองย่อมร้องเพราะความเพียรสมควรแก่กลองนั้น ของสตรีบ้าง ของบุรุษบ้าง ฉันทิด, น้ำย่อมร้องเพราะความที่เร็วแรงแห่งความร้อนพร้อมแต่ไฟเป็นของใหญ่ ฉันทันนั้นแล. ด้วยเหตุฉะนั้น บรมบพิตรจึงทรงทราบว่า 'สภาพผู้เป็นหรือสัตว์ ในน้ำไม่มี, น้ำย่อมร้องเพราะความที่เร็วแรงแห่งความร้อนพร้อมแต่ไฟเป็นของใหญ่.' เหตุอันบรมบพิตรพึงตรัสถามแม้แก่อาดมภาพก่อนปัญหานั้นอาดมภาพวินิจฉัยดีแล้วอย่างนี้."

ขอถวายพระพร น้ำอันบุคคลดื่มอยู่ด้วยภาชนะทั้งหลายแม้ทั้งปวงย่อมร้อง หรือว่าน้ำอันบุคคลดื่มอยู่ด้วยภาชนะทั้งหลายบางชนิดนั้นเทียวย่อมร้อง?"

ร. "น้ำอันบุคคลดื่มอยู่ด้วยภาชนะทั้งหลายแม้ทั้งปวง ย่อมร้องหามิได้, น้ำอันบุคคลดื่มอยู่ด้วยภาชนะทั้งหลายบางชนิดนั้นเทียวย่อมร้อง."

ถ. "ขอถวายพระพร ถ้าอย่างนั้น บรมบพิตรละสมัยลัทธิติของพระองค์เสีย เป็นผู้กลับมาสูวิสัยของอาดมภาพ, สภาพผู้เป็นอยู่หรือสัตว์ในน้ำไม่มี; ถ้าว่าน้ำอันบุคคลดื่มอยู่ด้วยภาชนะทั้งหลายแม้ทั้งปวงพึงร้อง น้ำนี้ควรแล้วเพื่อจะกล่าวว่ามีชีวิต."

ขอลวายพระพร น้ำไม่เป็นสองแผนก็คือ น้ำใดที่ร้องได้ น้ำนั้นมีชีวิต น้ำใดที่ร้องไม่ได้ น้ำนั้นไม่มีชีวิต. ถ้าว่าน้ำฟังเป็นอยู่ไซ้รู้ เมื่อคชสารใหญ่ทั้งหลายมีกายสูงขึ้นแล้ว ชับมันแล้ว เองวงสูงขึ้นแล้ว ใสในปากให้เข้าไปยังท้อง น้ำนั้นแม่ที่แทรกอยู่ในระหว่างแห่งพินแห่งคชสารใหญ่ทั้งหลายนั้น ฟังร้อง. เรือใหญ่ทั้งหลายแม่มีร้อยแห่งคอกเป็นประมาณ เป็นของหนัก บรรทุกของหนัก บริบูรณ์ด้วยภาระมิใช่ แสนเดียว ย่อมเที่ยวไปในมหาสมุทร, น้ำแม่อันเรือใหญ่ทั้งหลายเหล่านั้นแทรกอยู่ ฟังร้อง. ปลาทั้งหลายมีกายประมาณร้อยโยชน์ มีไซ้ปลาเดียว ใหญ่ ๆ คือ ปลาตมิ ปลาตมิงคละ ปลาตมิริงคละ จมลงแล้วในภายใน อาศัยอยู่ในมหาสมุทร เพราะความที่มหาสมุทรนั้นเป็นที่อาศัยอยู่ ท่อแห่งน้ำใหญ่ ย่อมชำระ ย่อมเป่าด้วย, น้ำแทรกอยู่ในระหว่างแห่งพินบ้าง ในระหว่างแห่งท้องบ้าง แม่แห่งปลาทั้งหลายเหล่านั้น ฟังร้อง. ก็น้ำอันเครื่องเปียดเปียนทั้งหลายใหญ่ ๆ มีอย่างนี้เป็นรูป ๆ เปียดเปียนแล้ว ย่อมไม่ร้อง เพราะเหตุใด, แม่เพราะเหตุนั้น บรมบพิตรจงทรงไว้ซึ่งปัญหานี้ว่า 'สภาพผู้เป็นหรือสัตว์ในน้ำ ย่อมไม่มี' ดังนี้."

ร. "ดีละ พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ปัญหาควรแก้ไข พระผู้เป็นเจ้าจำแนกแล้ว ด้วยวาจาเครื่องจำแนกอันเหมาะเจาะ."

พระผู้เป็นเจ้านาคเสน แก้วมณีใหญ่มีค่ามากมาถึงช่างแก้วมณีผู้เป็นอาจารย์ฉลาดเฉียบแหลมได้ศึกษาแล้ว ฟังได้เกียรติคุณสรรเสริญชมเชย, หรือแก้วมุกดามาถึงช่างแก้วมุกดา, หรือผ้าอย่างดีมาถึงช่างทำผ้า, หรือแก่นจันทร์แดงมาถึงช่างปรุงเครื่องหอม ฟังได้เกียรติคุณสรรเสริญชมเชย ฉันทใด ; ปัญหาควรแก้ไข พระผู้เป็นเจ้าจำแนกแล้วด้วยวาจาเครื่องจำแนกอันเหมาะเจาะ ฉันทนั้นนั่นเทียวแล. ข้อวิสัยนาปัญหาของพระผู้เป็นเจ้านั้นสมอย่างนั้น, ข้าพเจ้าย่อมรับรองอย่างนั้น."